บทที่ 3
การวิเคราะห์องค์ประกอบของสารให้กลิ่นรส
(Flavor Analysis)

วัตถุประสงค์

เมื่อนักศึกษาได้ศึกษาบทเรียนบทนี้แล้วนักศึกษาควรมีความรู้และเข้าใจในเนื้อหาต่อไปนี้

1. ขั้นตอนการวิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมีของสารให้กลิ่นรส
2. เทคนิคการสกัด (isolation) การแยก (separation)และการพิสูจน์องค์ประกอบทางเคมีของสารให้กลิ่นรส

บทนำ

ข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมีของสารให้กลิ่นรสธรรมชาติมีส่วนสำคัญที่ช่วยในการคิดค้นสูตรเพื่อผลิตสารให้กลิ่นรสในระดับอุตสาหกรรม การใช้เทคนิคการวิเคราะห์โดยแก๊สโครมาโตกราฟร่วมกับเทคนิคการวิเคราะห์โดยใช้เครื่องมือชนิดอื่นๆ ทำให้ flavorist สามารถเข้าใจกระบวนการผลิตสารให้กลิ่นรสตามธรรมชาติมากขึ้น ความรู้ที่ได้ร่วมกับความชำนาญในการจำแนกความแตกต่างของสารให้กลิ่นรสชนิดต่างๆทำให้ ปัจจุบันflavorist สามารถคิดค้นสูตรสารให้กลิ่นรสได้มากกว่า 4,000 ชนิด

3.1 ขั้นตอนการวิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมีของสารให้กลิ่นรส

การวิเคราะห์องค์ประกอบทางเคมีของสารให้กลิ่นรสแบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. การสกัดแยก (isolation) องค์ประกอบทางเคมีที่ระเหยได้ ออกจากเมทริกซ์ที่ไม่ระเหย (non volatile matrix)
2. การแยก (separation) องค์ประกอบทางเคมีที่ระเหยได้ออกเป็นสารแต่ละชนิดหรือกลุ่มของสาร

3. การพิสูจน์ (identification) ชนิดขององค์ประกอบทางเคมีของสารให้กลิ่นรส

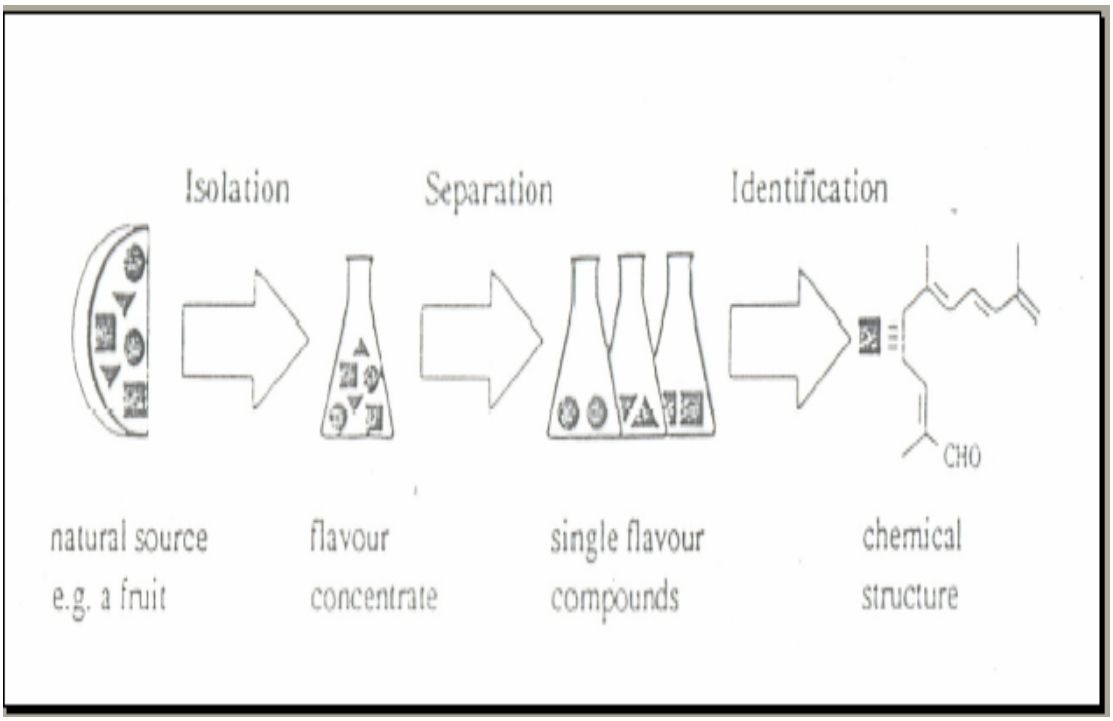

ภาพที่ 3.1 ขั้นตอนการวิเคราะห์ เพื่อหาข้อมูลโครงสร้างทางเคมีของสารให้กลิ่นรสธรรมชาติ

ที่มา : Ashurst (1995)

3.2 การสกัดแยกองค์ประกอบทางเคมีของสารที่ระเหยได้

1. การใช้เทคนิคการกลั่น (distillation)

- การกลั่นโดยใช้ไอน้ำ ซึ่งอุณหภูมิในการสกัดจะไม่สูงกว่า 100^{0}ซ
- การกลั่นภายใต้สุญญากาศซึ่งสามารถใช้อุณหภูมิในการกลั่นที่ต่ำกว่าการกลั่นโดยใช้ไอน้ำ

2. การสกัด (extraction) โดยการใช้ตัวทำละลาย หรือ
3. การใช้ทั้งสองเทคนิคประกอบกัน

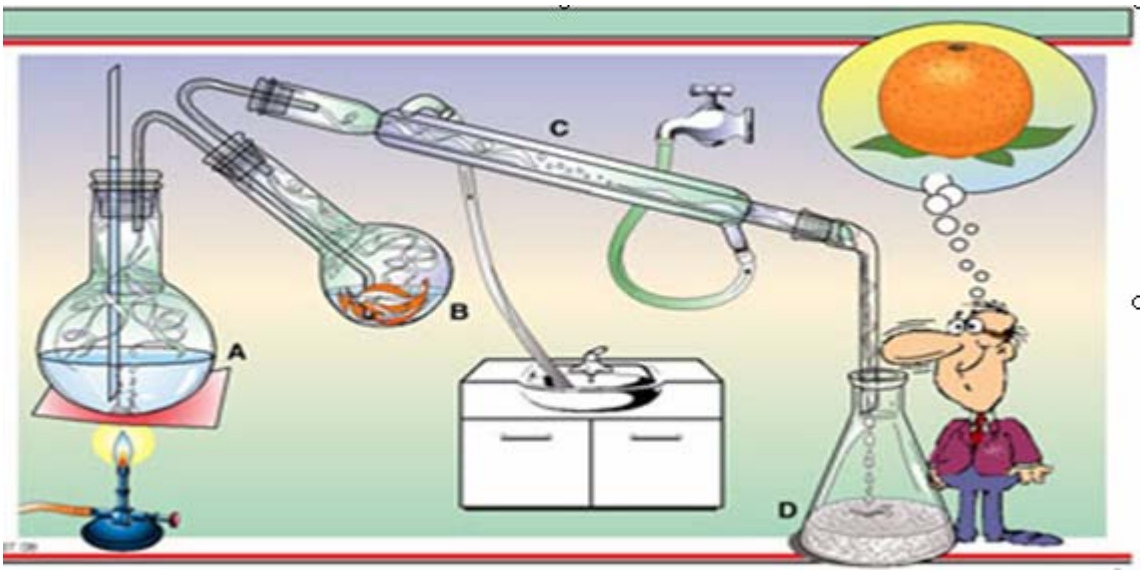

ภาพที่ 3.2 การกลั่นโดยใช้ไอน้ำ

เทคนิคการสกัดโดยใช้คาร์บอนไดออกไซด์ที่สภาวะเหนือจุดวิกฤติ (supercritical CO_2 extraction) เป็นตัวทำละลาย การสกัดโดยใช้เทคนิคนี้ตัวอย่างจะถูกบรรจุอยู่ใน modified soxhlet extractor ภายในระบบมีการตั้งอุณหภูมิและความดันภายในระบบให้อยู่ในสภาวะเหนือจุดวิกฤติของคาร์บอนไดออกไซด์ และทำการสกัดโดยใช้คาร์บอนไดออกไซด์เหลว (liquid carbondioxide)

3.3 การแยกองค์ประกอบทางเคมีของสารสกัดออกเป็นสารแต่ละชนิดหรือกลุ่มของสาร

การแยกองค์ประกอบทางเคมีของสารสกัดออกเป็นสารแต่ละชนิดหรือกลุ่มของสารสามารถทำได้โดยการใช้เทคนิคคอลัมน์โครมาโทรกราฟี, thin layer chromatography และ gas chromatography (GC)

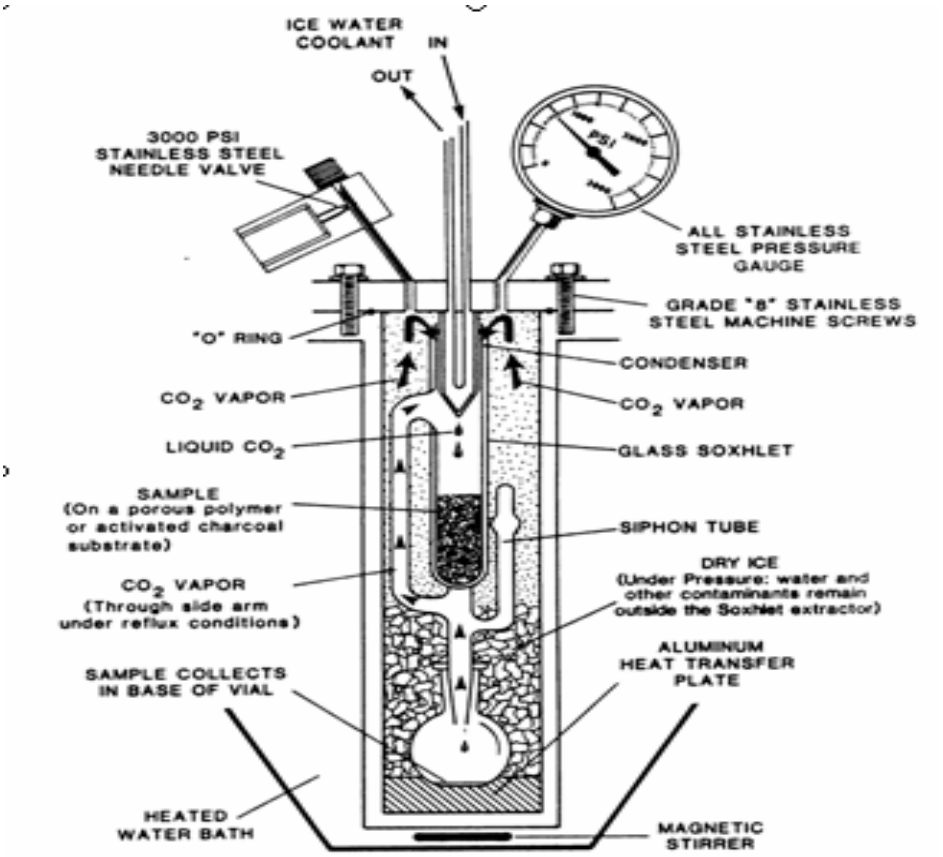

ภาพที่ 3.3 การสกัดโดยใช้คาร์บอนไดออกไซด์ที่สภาวะเหนือจุดวิกฤติ
ที่มา : Ashurst (1995)

3.3.1 เทคนิคคอลัมน์โครมาโทรกราฟี

คอลัมน์โครมาโทรกราฟีเป็นเทคนิคการวิเคราะห์ที่ใช้สำหรับแยก อิออน หรือโมเลกุลที่ละลายในตัวทำละลาย โดยอาศัยหลักการของความสามารถในการกระจายตัวที่แตกต่างกันขององค์ประกอบแต่ละชนิดระหว่างเฟสที่อยู่กับที่ (stationary phase) และเฟสที่เคลื่อนที่ (mobile phase)

เทคนิคนี้จะประกอบไปด้วยคอลัมน์ภายในบรรจุเฟสที่อยู่กับที่ซึ่งอยู่ในสภาวะสมดุลกับตัวทำละลาย โดยเฟสที่อยู่กับที่ได้แก่ ของแข็ง (adsorption chromatography), ion group บนผิวของ resin (ion exchange chromatography), ของเหลวที่เคลือบอยู่บน inert solid support (partition chromatography) หรือ อนุภาคที่มีรูพรุน (size exclusion

3.3.2 เทคนิค thin layer chromatography

Thin layer chromatography เป็นเทคนิคที่ใช้ในการแยกสารประกอบอินทรีย์ (organic compounds) โดยเทคนิคนี้เฟสที่อยู่กับที่จะถูกเคลือบอยู่บน glass หรือ plastic plate เฟสเคลื่อนที่ที่ใช้จะเป็นตัวทำละลายอินทรีย์ (organic solvent) เทคนิคการแยกทำได้โดยการ spot ตัวอย่าง และ สารมาตรฐานลงบนเฟสที่อยู่กับที่ จากนั้นนำไปใส่ใน tank ที่บรรจุตัวทำละลาย ตัวทำละลายและองค์ประกอบของสารแต่ละชนิดที่อยู่ในของผสม รวมทั้งสารมาตรฐานจะเคลื่อนที่ผ่านเฟสที่อยู่กับที่ด้วย capillary action ด้วยอัตราเร็วที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับความสามารถในการกระจายตัวระหว่างเฟสที่อยู่กับที่และเฟสที่เคลื่อนที่ (ภาพที่ 3.5-3.7)

3.3.3 เทคนิค Gas Chromatography (GC)

Gas chromatography เป็นเทคนิคที่ใช้ในการแยกองค์ประกอบของสารที่ระเหยได้ (volatile compounds) โดยอาศัยความสามารถในการกระจายตัวที่แตกต่างกันระหว่างเฟสที่อยู่กับที่และเฟสที่เคลื่อนที่ที่อยู่ในสถานะก๊าซ

ส่วนประกอบของเครื่อง Gas chromatograph (ภาพที่ 3.8) ประกอบไปด้วย

1. เฟสที่เคลื่อนที่ที่อยู่ในสถานะก๊าซ ได้แก่ helium, argon หรือ nitrogen
2. injection port เป็นบริเวณที่สอดเข็มฉีดซึ่งบรรจุตัวอย่างเพื่อฉีดเข้าไปในเครื่อง ซึ่งต้องควบคุมอุณหภูมิของ injection port ให้สูงกว่าอุณหภูมิของจุดเดือดต่ำสุดขององค์ประกอบในสารตัวอย่างที่ระเหยได้

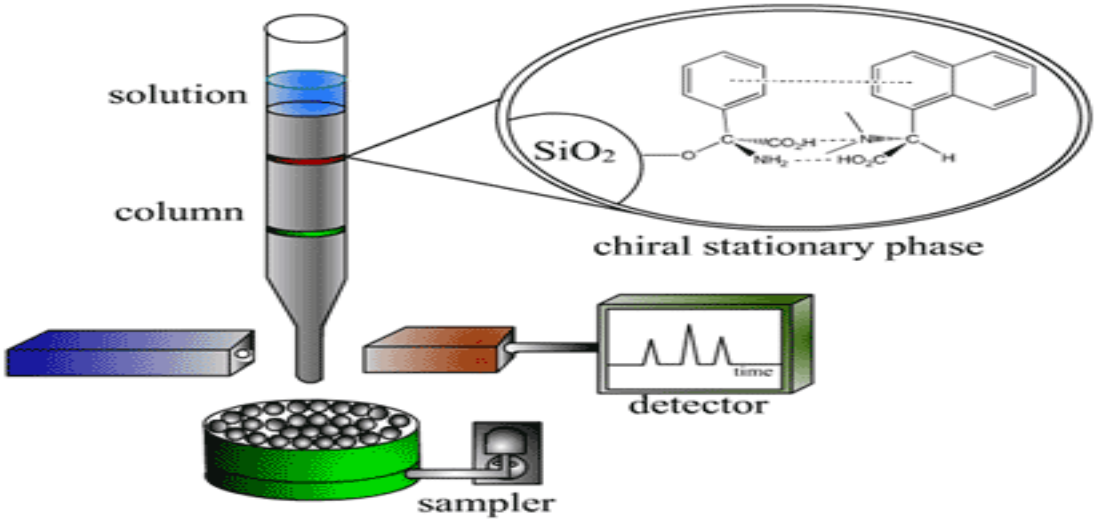

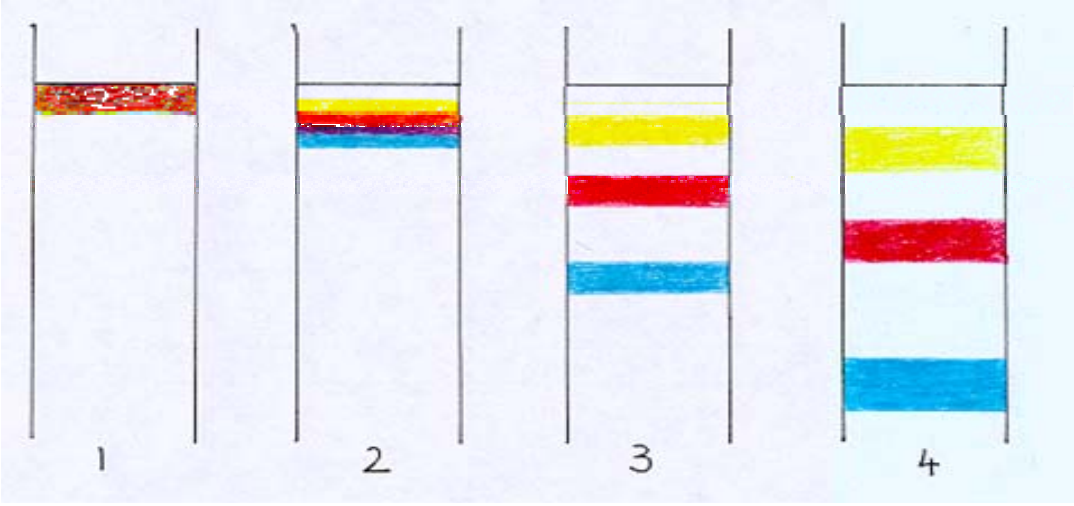

ภาพที่ 3.4 การแยกองค์ประกอบทางเคมีของสารโดยเทคนิคคอลัมน์โครมาโตกราฟี

ที่มา : Ashurst (1995)

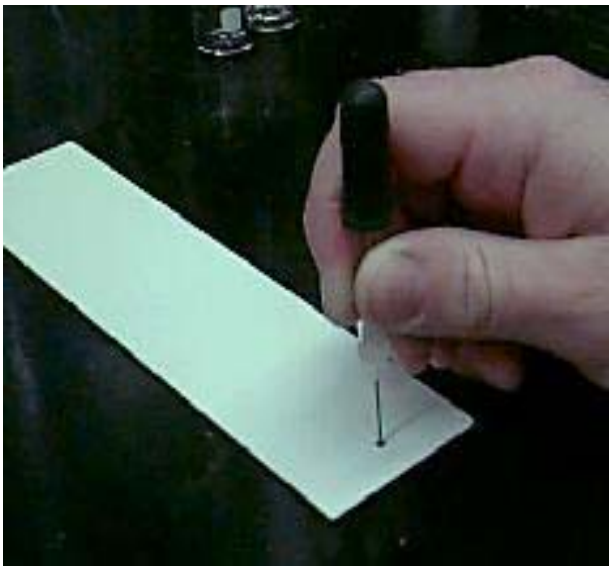

ภาพที่ 3.5 การ spot ตัวอย่างลงบนเฟสที่อยู่กับที่

ภาพที่ 3.6 การแยกโดยเทคนิค thin layer chromatography

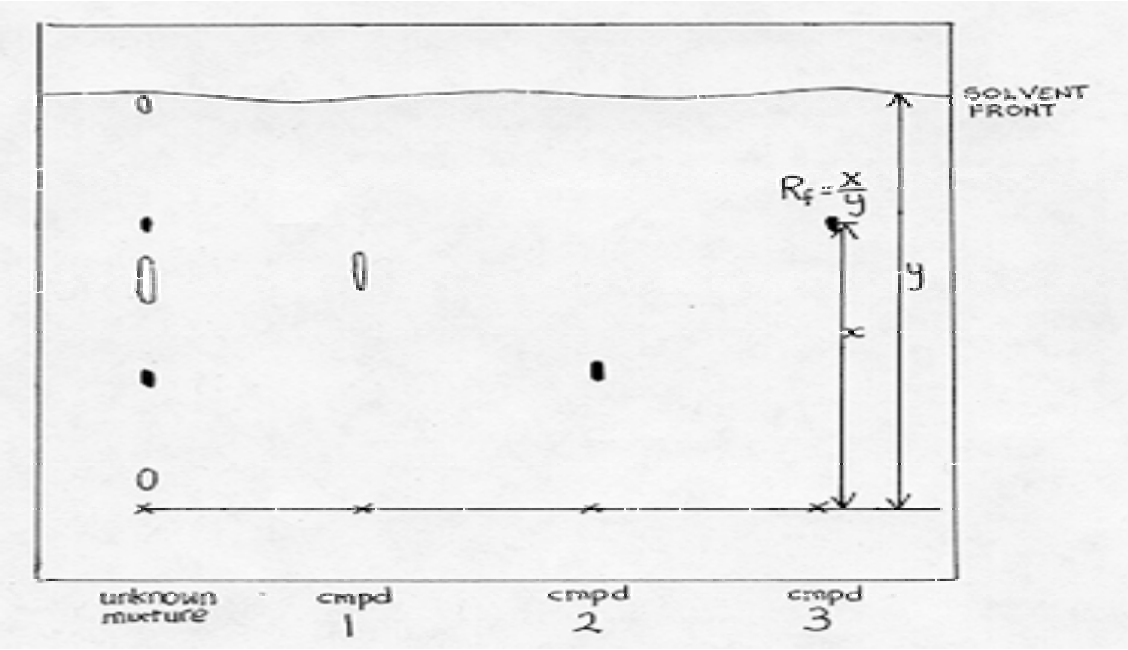

ภาพที่ 3.7 การพิสูจน์ชนิดของสารโดยใช้เทคนิค thin layer chromatography

3. คอลัมน์ที่บรรจุด้วยเฟสที่อยู่กับที่ซึ่งเป็นของเหลวที่เคลือบอยู่บน solid support เนื่องจากคุณสมบัติในการกระจายตัวขององค์ประกอบของสารขึ้นอยู่กับอุณหภูมิดังนั้นคอลัมน์ที่ใช้ในการแยกจะบรรจุอยู่ใน thermostat-controlled oven การแยกองค์ประกอบของสารที่มีจุดเดือดที่แตกต่างกันมากทำได้โดยค่อยๆเพิ่มอุณหภูมิของ oven จากต่ำไปสูงเพื่อชะองค์ประกอบที่มีจุดเดือดในช่วงอุณหภูมิต่ำและสูงออกมาได้ทั้งหมด
4. ดีเทคเตอร์ ทำหน้าที่ในการตรวจจับองค์ประกอบของสารแต่ละชนิดที่ถูกชะออกมาจากคอลัมน์
5. recorder ทำหน้าที่ในการบันทึกผลการแยกออกมาให้อยู่ในรูปโครมาโตแกรม (ภาพที่ 3.8)

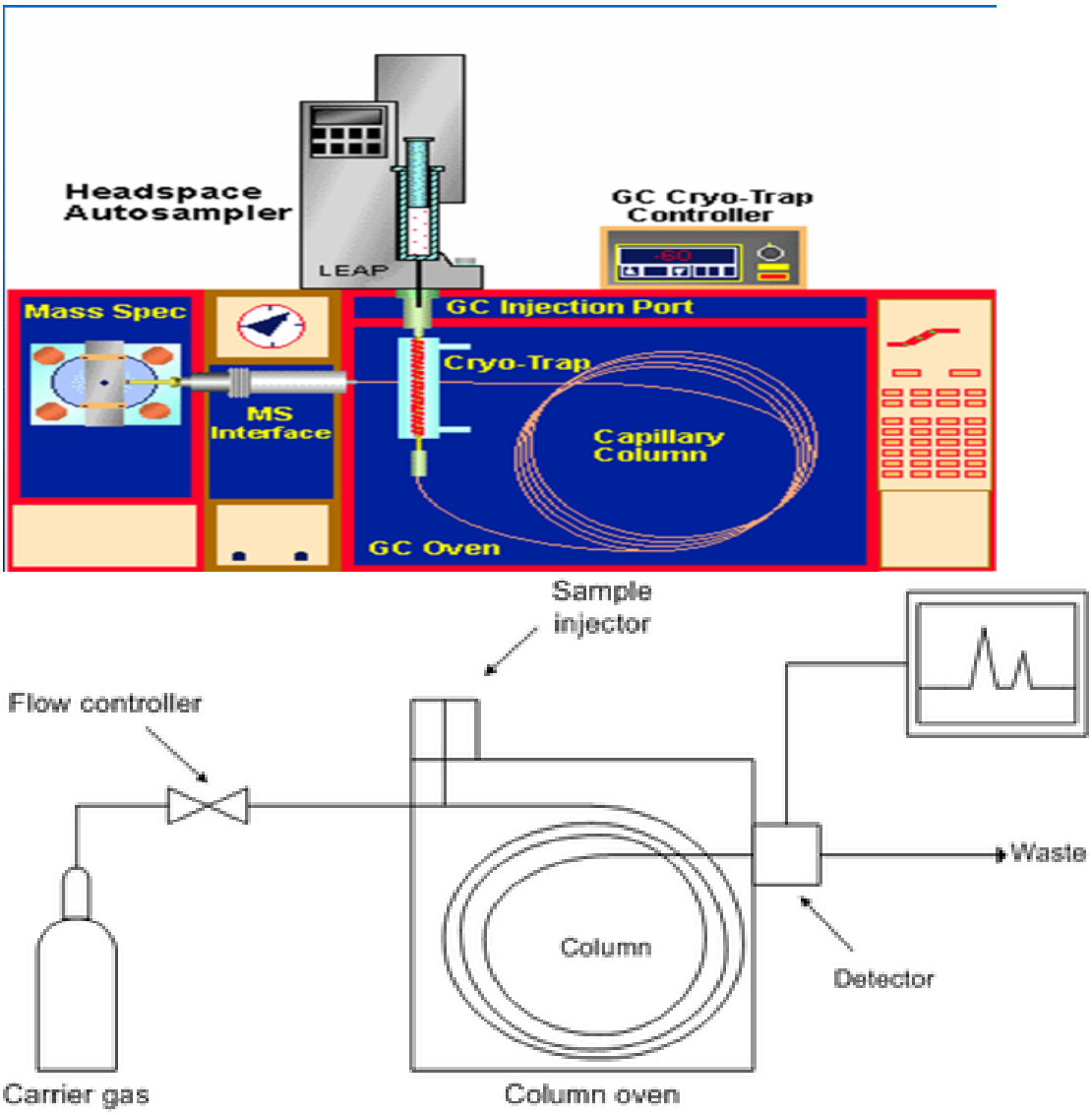

ภาพที่ 3.8 เครื่องแก๊สโครมาโตรกราฟ

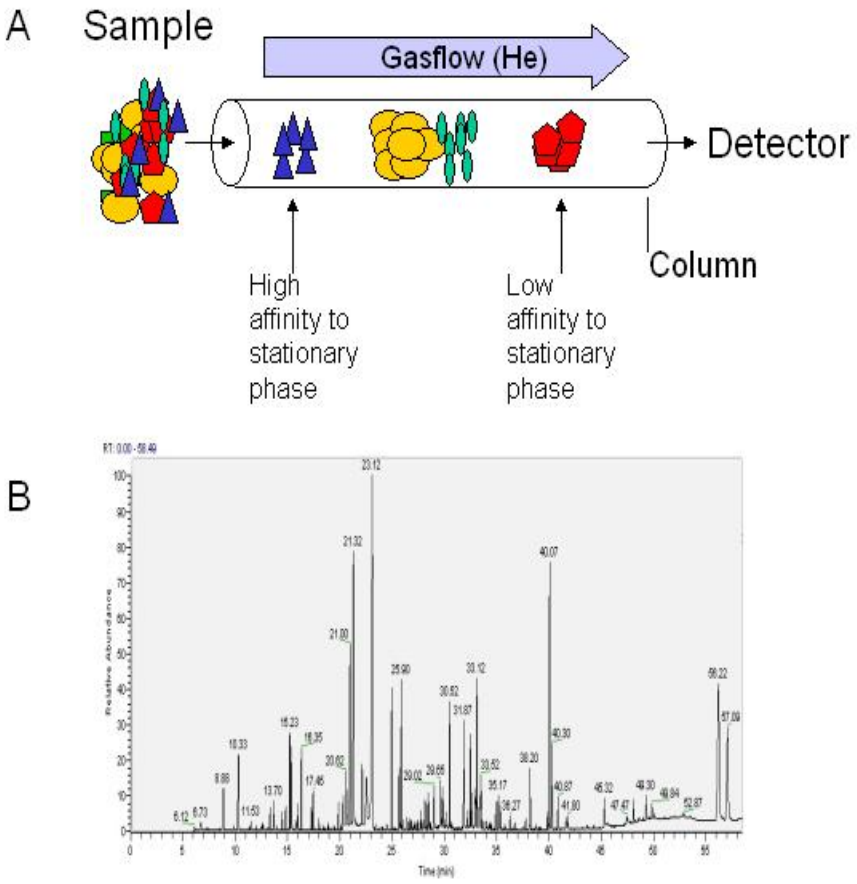

ภาพที่ 3.9 ตัวอย่างการแยกองค์ประกอบของสารให้กลิ่นรสโดยใช้เทคนิค GC

3.4 เทคนิคการวิเคราะห์โดยใช้ head space (Head space analysis)

เทคนิคนี้จะใช้ร่วมกับ GC โดยนำตัวอย่างที่ต้องการวิเคราะห์ไปใส่ในเครื่อง head space จากนั้นเก็บไอระเหยที่ระเหยออกมาจากตัวอย่างโดยใช้เข็มสำหรับเก็บตัวอย่างก๊าซ (gas tight syringe) แล้วนำไปฉีดในเครื่อง GC เพื่อวิเคราะห์หาองค์ประกอบที่ระเหยได้ เทคนิคการวิเคราะห์โดยใช้ head space นี้สามารถทำได้ทั้งแบบ dynamic และ static

3.4.1 Dynamic head space analysis

Dynamic head space analysis ทำได้โดยนำตัวอย่างที่ต้องการวิเคราะห์บรรจุในอุปกรณ์สำหรับการเก็บตัวอย่างโดยใช้เทคนิค dynamic head space (ภาพที่ 3.10)

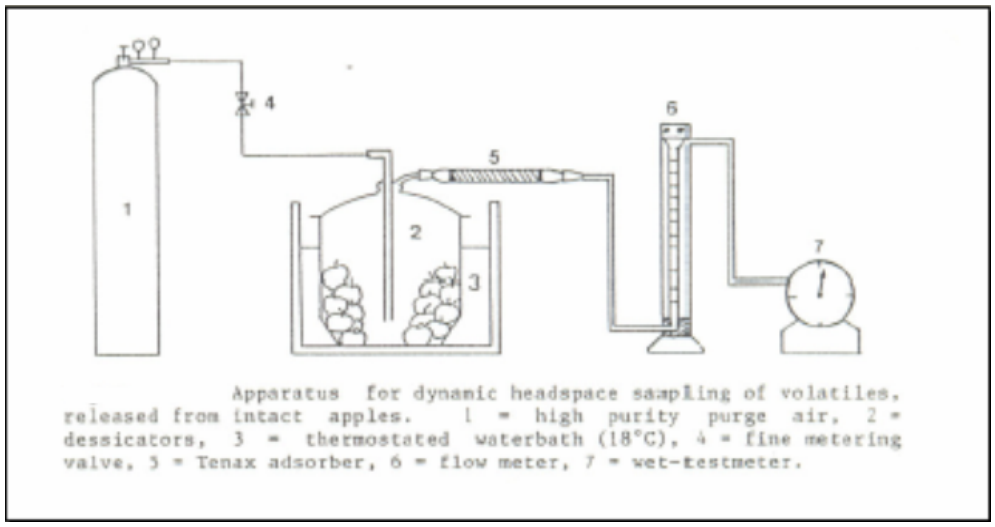

ภาพที่ 3.10 อุปกรณ์สำหรับการเก็บตัวอย่างโดยใช้ dynamic head space
ที่มา : Ashurst (1995)

3.4.2 Static head space analysis

Static head space analysis ทำได้โดยบรรจุตัวอย่างที่ต้องการวิเคราะห์ลงไปในภาชนะที่ปิดสนิท (seal containner) ซึ่งอาจมีการให้ความร้อนหรือไม่ก็ได้ เมื่อความดันไอของตัวอย่างและบรรยากาศรอบ ๆตัวอย่างถึงจุดสมดุล ทำการเก็บตัวอย่างก๊าซโดยใช้เข็มสำหรับเก็บตัวอย่างก๊าซ (ภาพที่ 3.11) นำตัวอย่างก๊าซที่ได้ไปฉีดในเครื่อง GC เพื่อวิเคราะห์หาองค์ประกอบทางเคมีที่มีอยู่ในไอระเหย

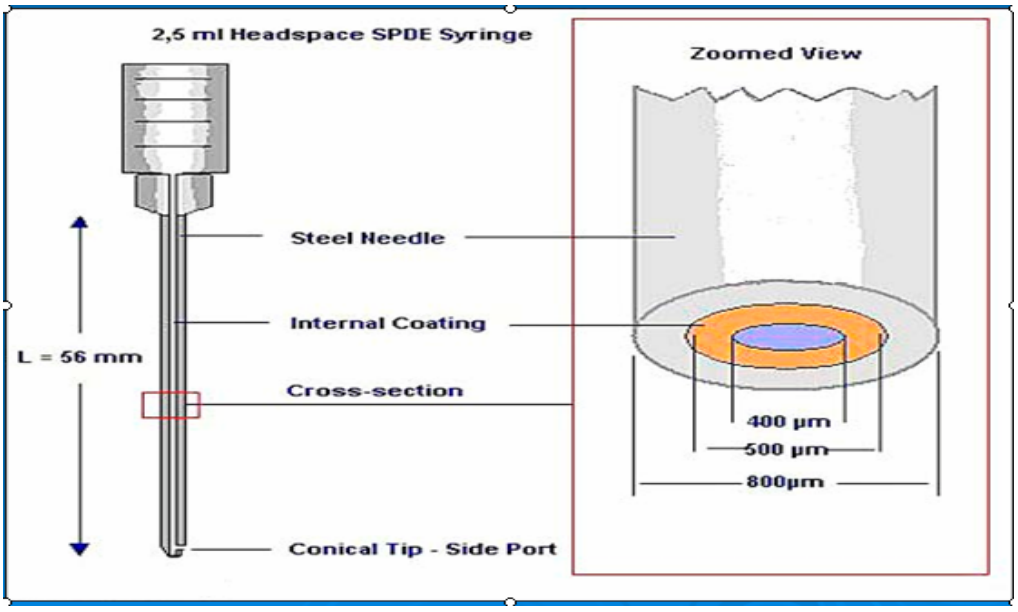

ภาพที่ 3.11 โครงสร้างภายในของ gas tight syringe

3.5 การพิสูจน์ชนิดและหาปริมาณขององค์ประกอบทางเคมีของสารให้กลิ่นรส

โครมาโตแกรม (chromatogram) เป็น chart ที่ได้จากการบันทึกข้อมูลของสารที่ถูกแยกออกมาในลักษณะของพีก (peak) ซึ่งการวิเคราะห์ ทั้งคุณภาพและปริมาณจะใช้ข้อมูลจาก โครมาโตแกรมที่ได้จากเครื่อง GC

ข้อมูลที่ได้จากโครมาโตแกรมได้แก่ retention time (t_R) ซึ่งหมายถึงระยะเวลาที่วัดตั้งแต่การเริ่มฉีดตัวอย่างเข้าไปยัง injection port จนกระทั่งสารเคลื่อนที่ผ่านคอลัมน์และถูกตรวจวัดโดย detector

retention time ขององค์ประกอบทางเคมีของสารให้กลิ่นรสแต่ละชนิดในแต่ละตัวอย่างจะถูกนำมาเปรียบเทียบกับ retention time ของสารมาตรฐานเพื่อพิสูจน์ว่าองค์ประกอบทางเคมีของสารให้กลิ่นรสประกอบด้วยสารชนิดใดบ้าง

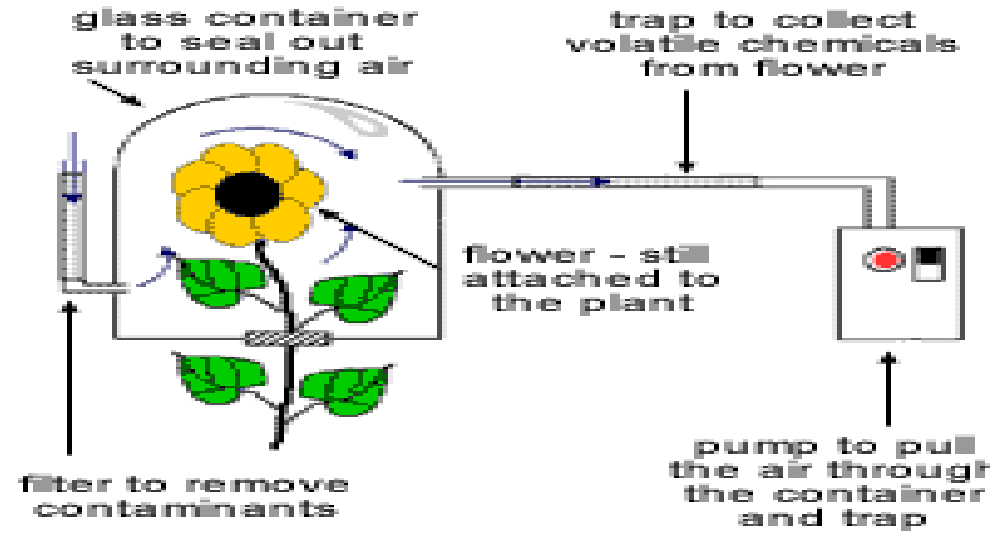

ภาพที่ 3.12 การเก็บไอระเหยรอบๆตัวอย่างโดยเทคนิค static head space

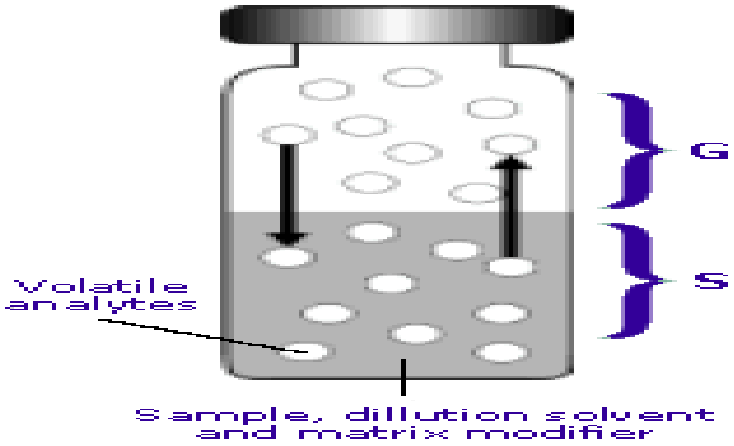

ภาพที่ 3.13 การเก็บตัวอย่างเพื่อวิเคราะห์โดยใช้ Auto-sample headspace analysis

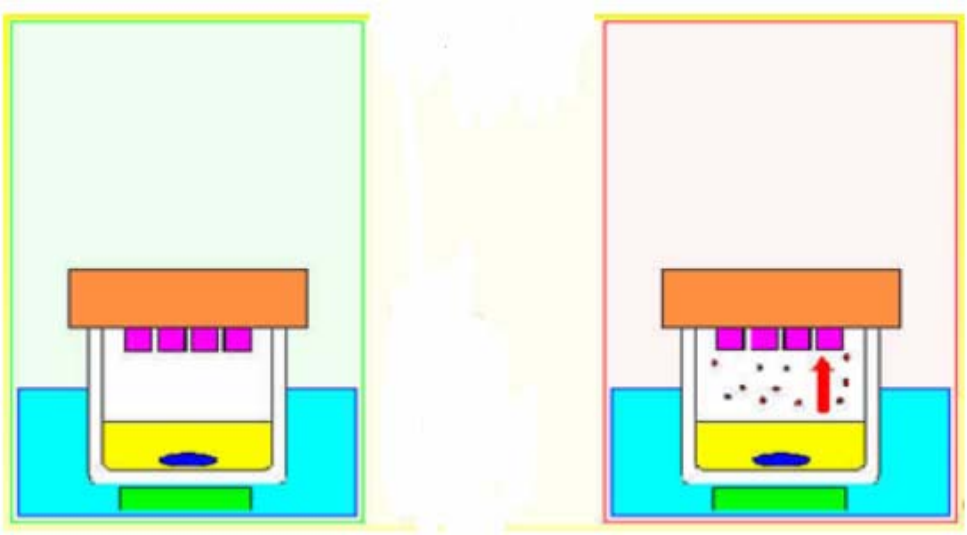

ภาพที่ 3.14 ไอระเหยที่เกิดบริเวณช่องว่างโดยใช้เทคนิค static head space

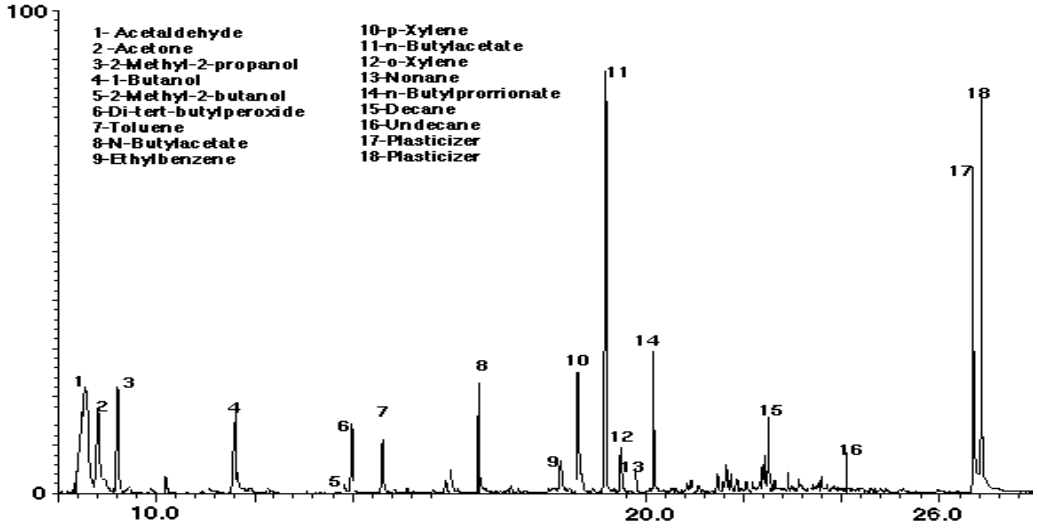

ภาพที่ 3.15 ตัวอย่างโครมาโตแกรมที่ได้จากการวิเคราะห์โดยใช้เทคนิค GC

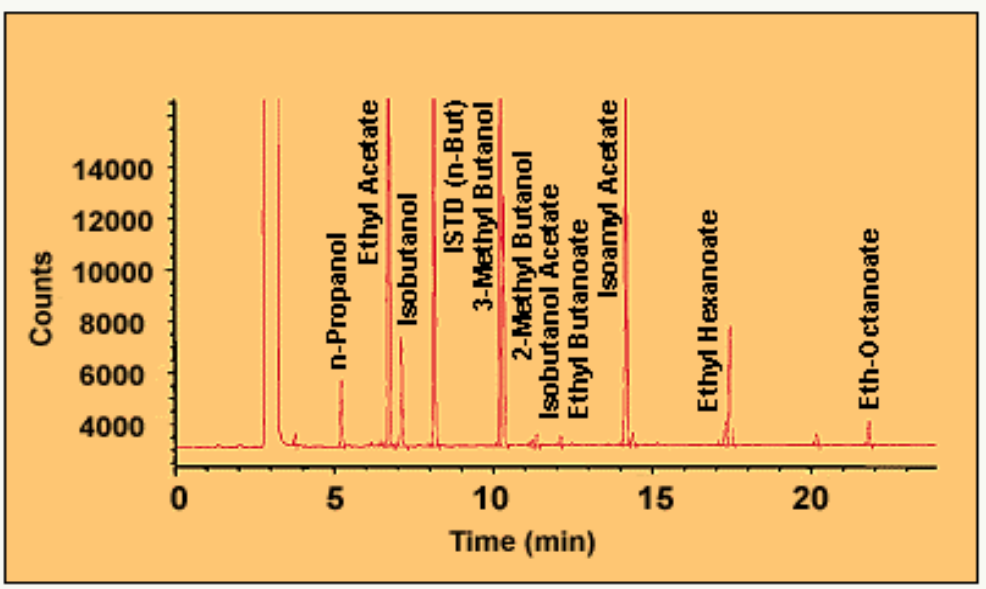

ภาพที่ 3.16 ตัวอย่างโครมาโตแกรมที่ได้จากการวิเคราะห์สารให้กลิ่นรสในเบียร์โดยใช้เทคนิค GC

การหาปริมาณขององค์ประกอบของสารแต่ละชนิดทำได้โดยการเปรียบเทียบความสูงของพีกหรือพื้นที่ใต้พีกที่ได้กับพีกของสารมาตรฐานโดยใช้ calibration curve ซึ่งเป็นกราฟที่พล๊อตระหว่างพื้นที่พีกหรือความสูงของพีกกับความเข้มข้นของสารมาตรฐาน